

ego

DEZE MAAND

Wim Jesse: 'Generaal' Israel Pag. 3

H. Lips: Samenwerking Pag. 4 en 5

H. van Sandwijk: Raadsman in Tunesië Pag. 10 en 11

Voorlichting

Elders in dit nummer vindt men een artikel gewijd aan de mogelijke samenwerking tussen de verschillende vormen van geestelijke verzorging. Er wordt de laatste tijd echter ook gesproken over de samenwerking tussen geestelijke verzorging en de voorlichtingsteams. Is dat wenselijk?

De voorlichtingsteams hebben tot taak de militairen informatie te verstrekken over de samenlevingsverbanden, over de militair-geschiedkundige en militair-politieke achtergronden van het wereldgebeuren en over de de samenleving bedreigende systemen. Deze informatie wordt niet zo maar gegeven, het doel ervan is om de 'dienst'bereidheid bij de militairen te bevorderen. Het uitgangspunt is dus volkomen anders als dat van de geestelijke verzorging.

Waarom dan toch samenwerking?

De redenering die daarbij wordt gevolgd stelt dat zowel voorlichtingsofficier als geestelijk verzorger het als een deel van hun taak zien om de militairen zo objectief mogelijke informatie te verstrekken over verschijnselen en gebeurtenissen en dat het dus zinvol is om dat samen te doen. Het integreren van de verschillende vormen van informatie zou die informatie ten goede komen.

Er zou ook geen verschil van mening behoeven te ontstaan over de toe te passen methoden: gesprek en discussie, het inschakelen van militairen bij het bepalen van de onderwerpen enz. zouden zowel voor geestelijke verzorgers als voor voorlichtingsfunctionarissen aanvaardbaar zijn. Kort gezegd: onze wegen lopen een bepaald eind parallel, waarom zouden we ons dat niet bewust zijn en de gegeven parallelliteit ombouwen tot een zinvolle samenwerking?

Er kan nog bij gezegd worden dat soms die voorlichtingsteams hun werk zodanig verrichten (ik denk b.v. aan de schaduw-verkiezingen die men als voorlichting voor de statenverkiezingen bij de legerplaats De Wittenberg heeft georganiseerd) dat je vanzelf de lust bekruipt om met hen mee te doen. Maar ik zou toch wel tot enige voorzichtigheid willen manen. Het lijkt me voor de geestelijke verzorging catastrofaal als zij zich zou laten meeslepen in een avontuur waarin de 'moreelsverzorging' opnieuw om de hoek zou komen kijken. Verklaringen dat we daar beslist geen vrees voor behoeven te hebben wantrouw ik zo lang het duidelijk is dat bij de ander de bevordering van de militaire dienstbereidheid het uitgangspunt is en het doel vormt. Ik begrijp zeer wel dat militaire commandanten en hun voorlichtingsfunctionarissen dit uitgangspunt hebben en dit doel nastreven maar ik acht het verwerpelijk als geestelijke verzorgers zich daarmee associëren. Daarom kan voor mij de genoemde samenwerking ten hoogste incidenteel zijn. Het opbouwen van een systeem van samenwerking tussen geestelijke verzorging en voorlichting acht ik inopportuun.

Aan de andere kant, ik zou die voorlichtingsofficiëren en -onderofficiëren wel eens willen ontmoeten in een discussie voor en met de troep. Het zou kunnen zijn dat uit de mogelijke meningsverschillen en tegenstellingen en de openhartige discussie daarover voor de militairen waardevolle informatie zou ontspringen. Tenslotte moeten we in de strijdkrachten niet bang zijn voor elkaar en juist als we verschillen en tegenstellingen vermoeden de confrontatie niet schuwen. Maar voor mij ligt dat toch geheel op het terrein van het experiment. Ik zou zulke experimenten, vooral als ze wat spontaan tot stand kunnen komen en met medewerking van de deelnemende militairen zelf, bepaald niet afwijzen.

Later bekijken we dan wel of het ergens toe heeft geleid.

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

*Nr. 4, april
9de jaargang*

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:

*Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 - 2878*

Vaste medewerkers:

Nico Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Bob van Opzeeland
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs f 6,- per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Bij de voorplaat:

*Een partijtje midget-golf aan de
Franse Atlantische kust. Leonard
Freed staat garant voor deze zomer-
se kiek.*

'Generaal' Israel

'Ach, je weet natuurlijk nooit hoe het in die halve finale uitpakt. Toen we het resultaat van die loting hoorden waren we allemaal dolblij. Want een Leeds en Celtic lijken me zo op het oog toch echt wel sterker dan Legia Warschau. Toch blijft het een gok. Voetbal is namelijk zo'n rare sport. Voor hetzelfde geld liggen we er uit in de halve finale.' Feijenoord staat met één been in de finale van de Europa Cup. Op 1 en 15 april heeft Feijenoord zijn wedstrijden tegen de Poolse kampioen gespeeld. En op het moment dat we dit schrijven is over de uitslag nog geen zinnig woord te zeggen.

Rinus Israel, Feijenoords dynamische aanvoerder, kortom, de spil waarom het bij de Rotterdammers draait, maakt zich, enige weken voor dat eerste duel, niet zichtbaar nerveus. De import-Rotterdammer, immers hij speelde zijn eerste jaren als prof bij DWS, denkt nog met plezier terug aan die enerverende wedstrijden tegen het Oostduitse Vorwärts.

Beste verdediger

Rinus Israel heeft zich in de laatste jaren ontpopt als een van de beste verdedigers van Europa. Luister wat Raymond Goethals, coach van de Belgische nationale ploeg eens over hem zei: 'Israel is ene zeer grote voetballer. Een klasseverdediger. Vergelijk zijn speelwijze met die van Laurent Verbiest. Ja, Laurent, helaas verongelukt, de robuuste stopper van Anderlecht. Dat zijn figuren die een elftal dragen, ziet ge. Als ik aan het Nederlandse elftal denk dan zie ik drie spelers voor me: Van Beveren, Israel en Cruïff. Dat zijn jullie sterren. Daaromheen moet toch een prachtig team te formeren zijn. Wat zonde toch dat jullie niet naar Mexico gaan. Kwaliteit bezaten die Ollanders genoeg'.

Mexico bleef een droom. Als in de maanden mei en juni in Midden-Amerika de eindstrijd om de Coupe Jules Rimet begint, staat Oranje ernaast. Bondscoach George Kessler, inmiddels in dienst getreden bij het Rotterdamse Sparta, was wel ambitieus, maar miste voldoende capaciteiten om zijn Nederlands elftal naar grote hoogten te sturen. Voor Rinus Israel, een niet meer weg te denken kracht uit de defensie van Oranje, is die eliminatie toch een schok geweest. Hij stelt: 'Ach daarover te prakkizeren heeft weinig nut. We zitten met Feijenoord in een zware periode. Die Europa Cup vraagt veel. Of er schuldigen aan te wijzen zijn? Vraag me dat nou niet. Het stokte gewoon in de communicatie. Ja, ik ben er stellig van overtuigd dat het Nederlands elftal Mexico had kunnen bereiken. We barsten hier toch van het talent.'

Rinus Israel is een vedette. Stellig. In Rotterdam, waar hij sinds een jaar een sigarenwinkel bezit, wordt de Rotterdammers op handen gedragen. Want ook daar aan de Waterweg beseffen

ze terdege wie in het huidige Feijenoord-elftal de bezielende kracht is. Guus Brox, sinds jaren in dienst bij Feijenoord waarvan de laatste vijf als manager, stelt het zo: 'Rinus Israel is een ware organisator. Hij stimuleert de anderen. In alles is hij een voorbeeld. Als aanvoerder is hij niet meer weg te denken uit onze ploeg. Ik durf te zeggen dat we nimmer een betere leidsman hebben gehad. Rinus is een persoonlijkheid weet je.'

Geen heerser

Israel, als jongeling straatmaker van beroep, heeft zich de laatste jaren geweldig ontplooid. In zijn DWS-periode was hij, zoals men dat in de voetbalwereld noemt een meespeler. Israel viel nimmer op. Hij maakte weinig fouten, maar een heerser was hij niet. Israel: 'Ik ben nu veel zelfbewuster geworden. Bij DWS geloofde ik niet in mijn eigen kracht. Dat is me hier wel geleerd. Het was Happel die me voorhield dat ik een voor hem niet te missen kracht was. Vandaar dat ik veranderd ben.'

Drie jaar geleden lijfde Feijenoord Israel in. DWS-voorzitter Solleveld, toch een

zakenmannetje, realiseerde zich niet wat hij deed. De oud-voorzitter van DWS wreef zich vergenoegd over de geldbuidel die met bijna een half miljoen klinkende Nederlandse guldens was gevuld. Zeer snel zag hij in welke kapitale blunder hij had gemaakt. Het ging bergafwaarts met DWS. De oorzaak: Israel was vertrokken. Nu bleek hoe DWS de steun van de bescheiden verdediger nodig had. Israel heeft geen spijt van zijn 'switch' gehad. Hij zegt: 'Het gaat hier allemaal veel professioneler. Werkelijk ik was bij DWS blijven hangen als ze me iets meer geld hadden gegeven.'

Feijenoord en Israel gaan voorlopig niet uit elkaar. 'Omdat,' zo meent Israel, 'omdat ik me in Rotterdam bijzonder goed thuis voel. De mensen zijn erg plezierig. Anders dan in Amsterdam, oké, maar daarom niet minder. In Rotterdam heb ik mijn tweede home. Toen ik pas getransfereerd was zat ik met mijn vrouw bijna iedere dag in Amsterdam. Nu zijn de keren te tellen. Nou, is dat een bewijs of niet'.

WIM JESSE

SPORT

'Generaal' Israel in gesprek met scheidsrechter Henk v. d. Veer.

Samenwerking

Het televisie-debat in november vorig jaar gevoerd door de heer Nieuwboer van Pro Rege en ondergetekende heeft nogal wat weerklank gevonden, wekelang werd ik er door allerlei mensen over aangesproken en zelfs nu, vier maanden later, wordt het af en toe nog ter sprake gebracht. De kern van de discussie is als regel wel goed overgekomen, tegenover mijn voorstel van een samenwerking van verschillende richtingen in één militair tehuis, stelde de heer Nieuwboer onwrikbaar zijn standpunt: het godsdienstig militair tehuis met een duidelijk verkondigende, missionaire opdracht. In het december-nummer van 'De Nederlandse Krijgsman' komt de heer Nieuwboer nog eens uitvoerig op de kwestie terug.

Het is een stuk dat rijk is aan citaten ontleend aan artikelen of toespraken van prof. dr. J. P. van Praag, A. Vermeer en mij. Die citaten worden met een zekere willekeur in de kraag gepakt, netjes op een rijtje gezet, van enig commentaar voorzien om er tenslotte de conclusie uit te trekken — : humanisten hebben een eigen identiteit, een eigen overtuiging die diametraal tegengesteld is aan die van protestant-christenen. Waarmee voor de heer Nieuwboer het bewijs wel geleverd is dat er van samenwerking geen sprake kan zijn. Nu zou men daar in zekere zin vrede mee kunnen hebben. Zolang de heer Nieuwboer c.s. de scepter zwaaien bij Pro Rege zal er van samenwerking geen sprake kunnen zijn. Wat heeft het voor zin om er over door te zeuren? Wel, als het alleen om Pro Rege ging zouden we dat ook niet moeten doen.

Maar er staan belangrijker zaken op het spel! Hoewel het waar is dat tussen katholieken, protestanten en humanisten grote verschillen bestaan in geloof en levensovertuiging is het even waar dat door de ontwikkeling van maatschappij en individu vele adembenemende problemen op ons af komen die we gezamenlijk tot een zekere oplossing zullen moeten brengen. Er is m.i. nu juist geen sprake van dat we, gesteld tegenover problemen van technische ontwikkeling, oorlogsdreiging, overbevolking, milieuvervuiling, seksuele vernieuwing en zoveel meer, ieder rustig ons eigen gangetje kunnen gaan en daarbij de ander slechts behoeven te zien als object van zending en missie. We hebben de ander brood- en broodnodig om ons gezamenlijk staande te kunnen houden in deze verwarrende wereld.

Waarom samenwerking

Met een enkele zin heb ik in het bovenstaande de noodzaak van samenwerking reeds aangegeven. Ik mag er nog wat dieper op ingaan. Worden we als katholieken, protestanten en humanisten niet gezamenlijk geconfronteerd met samenlevingsproblemen zo groot en benauwend dat daarbij, in zekere zin, onze

oude tegenstellingen, wellicht tijdelijk, naar het tweede plan worden gedrongen? Zeker, het is in een mensenleven van groot belang of het geloof in God er een rol in speelt of niet, maar als nu intussen de samenleving te gronde dreigt te gaan aan oorlogsdreiging, milieuvervuiling en armoede en als tegelijkertijd, met de wetenschappelijke en technische ontwikkeling, zich een wirwar van problemen voordoet op medisch-ethisch, seksueel en maatschappelijk terrein, wat doen we dan? Blijven we dan stilstaan bij de vraag of iemand in God gelooft of niet, of trachten we gezamenlijk tot een bepaalde aanpak van de vele vraagstukken te komen.

Ik hoor de protesten! In de eerste plaats de tegenwerping dat je nu juist je geloof of levensovertuiging nodig hebt om tot waardering en oplossing van de problemen te kunnen komen. Akkoord! Maar niemand spreekt toch van een samenwerking waarbij de christen zijn christendom en de humanist zijn humanisme thuislaat! Een neutrale, lege samenwerking is zinloos. Natuurlijk zullen we ook in de ontmoeting staan met onze geestelijke bagage omdat alleen zo die ontmoeting zin heeft maar tegelijkertijd zullen we er zorg voor moeten dragen dat ons christendom en ons humanisme geen belemmering vormen voor die ontmoeting omdat we die nodig hebben om ons gemeenschappelijk huis, de menselijke samenleving, bewoonbaar te maken.

Geen spelletje

Samenwerking tussen christenen en humanisten is in mijn ogen in deze tijd geen vrijblijvend spelletje meer maar allerbitst noodzaak. Een andere tegenwerping zou kunnen zijn dat die samenwerking tussen christenen en humanisten er toch op politiek terrein al wel is b.v. in allerlei vormen van parlementaire samenwerking. Inderdaad, maar dat neemt de noodzaak van verdergaande samenwerking niet weg maar versterkt deze juist. Politiek samenspel zal eerst goed mogelijk zijn als christenen en humanisten ook op geestelijk en zedelijk terrein bereid zijn gezamenlijk te zoeken naar funderingen van de menselijke samenleving. Daarvoor is een werkelijke wil tot samenwerking voorwaarde. De noodzaak tot samenwerking wordt nog beklemtoond omdat we ons als christenen en humanisten in de strijdkrachten vooral richten tot de jonge generatie.

Het is zeker niet zo dat de jongeren zich afwenden van christendom en humanisme maar ze zijn, als regel, wel afkerig van een verzuild christendom en een verzuild humanisme. Ze willen christenen en humanisten ontmoeten die met hen samen, geïnspireerd door een werkelijke toewijding aan de mens, naar nieuwe mogelijkheden zoeken. Zij willen christenen en humanisten die het christendom en het humanisme waar maken in de smeltkroes van de maatschappelij-

ke vernieuwing. Als we dapper volhouden in onze eigen zuiltjes, in onze eigen identiteitjes, in onze eigen heilige huisjes maken we ons gezamenlijk tegenover de jonge generatie ronduit belachelijk. Daar hebben we het trouwens al een heel eind in gebracht.

Laat er geen misverstand ontstaan: de jongeren vragen niet van ons dat we het christendom en het humanisme verloochenen maar juist het omgekeerde, dat we het waar maken in de enorme problematiek waarvoor de samenleving gesteld is. Als criterium geldt daarbij de bereidheid om de eigen veilige omheining te verlaten en de ontmoetingsplaats met de ander te betreden. En dat niet om in een vrijblijvend gesprek elkaar eens op de korrel te nemen maar als een stoutmoedige en vastberaden poging om gezamenlijk te leven en te overleven.

Hoe samenwerken?

Het is duidelijk dat onder samenwerking niet moet worden verstaan het verdoozen of verheimelijken van meningsverschillen en tegenstellingen. Samenwerken veronderstelt echter meer dan het voortdurend etaleren van die meningsverschillen en tegenstellingen. Natuurlijk kunnen we elkaar regelmatig om de oren blijven slaan met geloof en ongeloof maar heeft dat zin?

Indien ik vandaag een christen ontmoet, ik wil dat eerlijk en onomwonden verklaren, dan interesseert mij eigenlijk niet in de eerste plaats hoe hij zijn godsgeloof fundeert of wat hij heeft in te brengen tegen mijn humanisme, maar veel meer hoe hij denkt over democratisering en inspraak, hoe hij denkt over de verdeling van rijkdom en armoede, hoe hij zich opstelt t.a.v. bewapening en ontwapening, welke maatregelen hij voorstaat t.a.v. de milieu-verontreiniging, hoe hij denkt over anti-conceptie, abortus en kunstmatige inseminatie. Ik begrijp heel wel dat bij al deze zaken zijn christelijke achtergrond evenzeer meespeelt als mijn humanistische, maar ik ben vooral nieuwsgierig naar de mate waarin we over deze zaken zoveel begrip en overeenstemming kunnen bereiken dat oplossingen in het zicht komen. Natuurlijk zullen we daarbij niet alleen naar resultaten moeten kijken maar ook bereid moeten zijn motiveringen te beluisteren en te begrijpen. Mijn ervaring is gewoon dat dan de scheidslijn tussen mensen niet samenvalt met geloof en ongeloof. Dat zich dan tussen mensen soms plotse mogelijkheden en vergezichten openen die we vanuit de oude tegenstellingen niet hadden vermoed.

Hebben daarmee de oude waarden in de ontmoeting afgedaan? Allerm minst! Die oude waarden werden meestal aangeduid met woorden als naastenliefde, medemenselijkheid, vrijheid, barmhartigheid enz. We hebben er jarenlang, nogal vrijblijvend, met elkaar over ge-

discussieerd en daarbij soms tegenstellingen geschapen waarvan het de vraag is of het wel echte tegenstellingen waren. Zo was b.v. een conclusie die humanisten als regel uit deze discussies trokken, dat het begrip vrijheid toch eigenlijk alleen in de humanistische levensovertuiging wordt gewaardeerd en dat christenen nu eenmaal een onverwoestbare neiging tot dogmatisch denken hebben.

Benaauwend dogmatisme

Ik ben daar door vele gesprekken van de laatste jaren niet zo zeker meer van. Ik heb soms bij christenen een werkelijk verlangen naar vrijheid ontmoet en soms bij humanisten een benaauwend dogmatisme. Het is hoog tijd dat we elkaar opnieuw beproeven. En dan niet door opnieuw de discussie over de oude waarden hoog te laten opslaan maar door elkaar te ondervragen op het punt van genoemde problemen die van essentieel belang zijn voor de huidige samenleving.

Als ik met anderen spreek over hun inzichten omtrent democratisering en inspraak, over rijkdom en armoede, over bewapening en ontwapening, over milieuverontreiniging, over anti-conceptie, abortus en kunstmatige inseminatie, dan merk ik vanzelf hoe zij denken over naastenliefde, vrijheid en barmhartigheid en ben ik zelf verplicht mij af te vragen in hoeverre ik nu werkelijk ernst wil maken met deze zaken. Natuurlijk zal het bij zulke besprekingen niet gaan om het nemen van politieke beslissingen maar om het concreet maken van geestelijke achtergronden en zedelijke motiveringen.

De samenwerking die mij voor ogen staat is dan ook niet in de eerste plaats een institutionele samenwerking (hoewel die op sommige terreinen b.v. op dat van de militaire tehuizen toch zeer gewenst is). Ik vind het niet in de eerste plaats van belang of aalmoezeniers, legerpredikanten en raadslieden institutioneel worden samengevoegd, ik acht het van meer betekenis dat ze in en door hun werk tot werkelijke ontmoetingen komen waarin de mogelijkheid tot samenwerking zal worden beproefd.

Dat kan natuurlijk alleen als die samenwerking ook wordt gewild. Daarnaast zal het dan toch nodig zijn om bepaalde organisatorische afspraken te maken betreffende de praktische realisering.

Nu is er de laatste tijd in de geestelijke verzorging wel het een en ander aan de hand. Ik wijs in dit verband o.a. op het jaarlijkse congres dat de legerpredikanten dit jaar in Nunspeet hebben gehouden en waar een duidelijke wil tot hervorming aanwezig was. Daarbij kwamen o.a. twee punten aan de orde: ten eerste de wil tot samenwerking met anderen, die echter in de voorstellen alsnog beperkt bleef tot een mogelijke

samenwerking tussen legerpredikanten en aalmoezeniers, en ten tweede het verlangen de wekelijkse gevo-lassen zodanig te hervormen (b.v. door ze te vervangen door een aantal 'vormingsdagen' per jaar) dat ze beter zouden kunnen beantwoorden aan de behoefte tot ontmoeting en discussie.

Het is ongetwijfeld waar dat die wekelijkse uren (in de praktijk is het niet meer dan hooguit drie kwartier) geestelijke verzorging weinig bevredigend werken. De tijd is te kort, de ontmoeting te vluchtig, van een werkelijk gesprek komt weinig terecht, door allerlei oorzaken is de absentie veel te groot. Een reorganisatie is dan ook dringend nodig! We mogen dan ook blij zijn dat de legerpredikanten deze koe bij de horens hebben gepakt. Ik wil er echter op aandringen nu de mogelijkheden ook ten volle te benutten. Het is nodig dat de besprekingen worden verwijd, d.w.z. dat alle betrokkenen bij de geestelijke verzorging gezamenlijk tot een aanpak trachten te komen die op dit punt de geestelijke verzorging in de strijdkrachten moderniseren d.w.z. er de ontmoetingsplaats in scheppen waar de huidige samenlevingsproblemen gezamenlijk worden doorgelicht en waar motiveringen gezamenlijk worden besproken en toegelicht. Natuurlijk blijft er daarnaast de taak voor ieder der aparte richtingen en er zal duidelijk moeten worden afgesproken waar we wel en waar we niet samenwerken maar de kansen die er nu liggen mogen we m.i. niet verzuimen.

Samenwerking! Met wie?

In het voorstel van de legerpredikanten wordt slechts gesproken over samenwerking tussen legerpredikanten en aalmoezeniers. Ik zou het ten eerste betreuren als het daar bij bleef. Ik hoop in het bovenstaande voldoende te hebben duidelijk gemaakt dat het van essentieel belang is dat alle betrokkenen bij de geestelijke verzorging in de strijdkrachten tot samenwerking komen. Het is mij daarbij duidelijk dat er soms een samenwerking tussen legerpredikanten en aalmoezeniers zal kunnen zijn waar de raadslieden vanzelf buiten vallen. Ik denk in dit verband aan gezamenlijk te houden godsdienstoefeningen e.a. Maar juist waar het gaat om het vormings-element binnen de geestelijke verzorging d.w.z. waar men spreekt over de waarden als naastenliefde, vrijheid en barmhartigheid en hun toepassing in de concrete maatschappelijke problemen zou het doodjammer zijn als de besprekingen beperkt bleven tot de christenen onderling. Dat moeten m.i. die christenen zelf niet willen! Een oecumenische aanpak die tot gevolg heeft dat de samenwerkende christenen als een extra grote en zware zuil gaan functioneren in het geestelijk en maatschappelijk verkeer heeft grote nadelen.

Reorganisatieplannen

Er is trouwens nog een andere kant aan deze zaak. De gevo-lassen en vormingsdagen worden in de eerste plaats gehouden voor dienstplichtige militairen. Het is de vraag of dat zo moet blijven en of het niet van het hoogste belang zou kunnen zijn dat dienstplichtigen en vrijwillig dienende militairen in deze ontmoetingen (uiteraard op basis van vrijwilligheid) worden samengebracht. In de eerste plaats hebben beide groeperingen belang bij wat ik in het voorgaande heb genoemd de 'samenlevingsproblemen', maar vooral mag niet worden uitgesloten dat in ontmoetingen tussen beide groeperingen diepergaande belangstelling en motivering worden gewekt. Als dat zo is dan zijn reorganisatie-plannen t.a.v. de geestelijke verzorging niet alleen zaak van de geestelijke verzorgers onderling maar zal het zaak zijn de militairen zelf, en dan zowel dienstplichtige als vrijwillig dienende, in de besprekingen daarover te betrekken.

Het grootste gevaar dat de geestelijke verzorging in de strijdkrachten bedreigt, is dat de dienstplichtige militairen zich afwenden omdat geestelijke verzorgers voor hen niet langer interessant zijn en dat de vrijwillig dienende militairen al bij voorbaat aannemen dat de geestelijke verzorging in ieder geval niet voor hen bedoeld is en dat zij alleen een beroep doen op een geestelijk verzorger als ze in persoonlijke moeilijkheden komen.

Ik hoop dat dit artikel gezien zal worden als een bereidverklaring onzerzijds om aan overleg over samenwerking deel te nemen.

H. LIPS

Het koele oog van HASKELL WEXLER

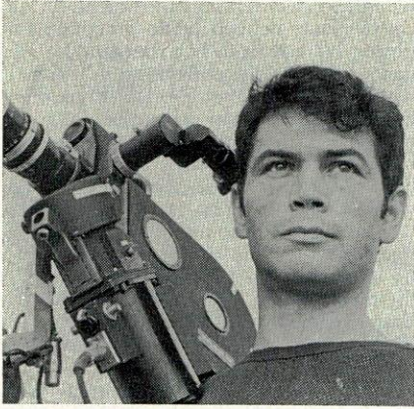
BIJ DE FOTO'S:

Van links naar rechts:

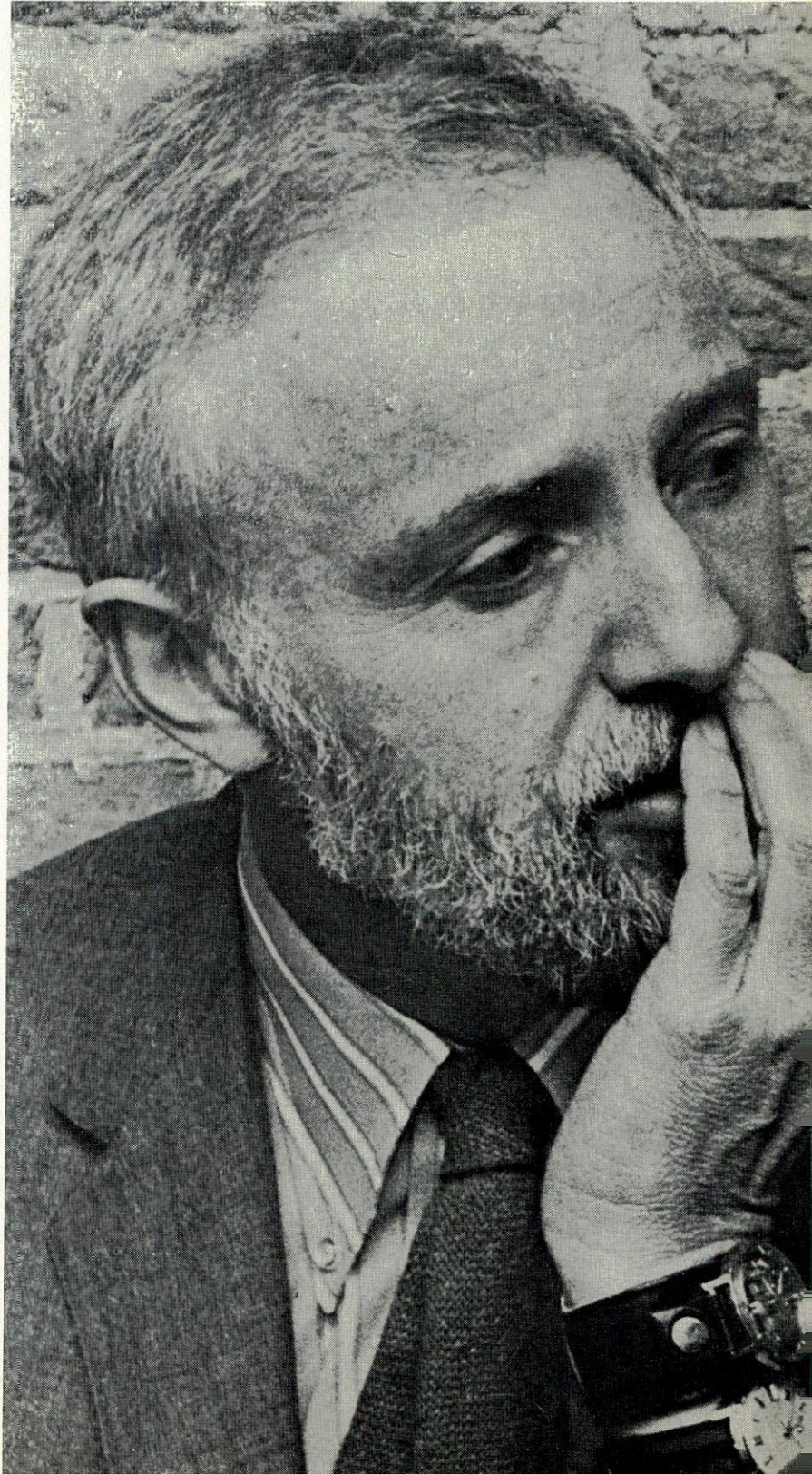
John, televisienieuwsreporter

Haskell Wexler (48)

Eileen ontmoet soldaten in Chicago

Ter introductie eerst het filmverhaal van *Medium Cool* (Het koele oog van Haskell Wexler). Het speelt zich af in Chicago, 1968. Voor John, een televisienieuwsreporter, is het filmen van verkeersongelukken, branden en andere nieuwssitems al lang dagelijks werk geworden, dat hem niet of nauwelijks meer raakt. 'Ik doe alleen maar m'n werk', zegt hij. En dat meent hij ook totdat hij met zijn vriend en collega-geluidsman Gus betrokken raakt bij de levensomstandigheden van arme boeren in het bergdistrict van de Appalachians. De documentaire die zij over deze mensen maken gaat John, meer dan hij eigenlijk wel wil toegeven, ter harte. En ook in het persoonlijke vlak doen zich veranderingen voor. Zijn verhouding met Ruth, een sexy verpleegster, wordt steeds minder goed en houdt ten slotte geheel op als hij Eileen ontmoet — eveneens uit de Appalachians — die alleen met haar zoontje zich in een achterbuurt van Chicago in leven probeert te houden. Zonder het direct te willen wordt John op haar verliefd. De directeur van het tv-nieuwsagentschap heeft niet veel op met Johns plotselinge sociale engagement en ontslaat hem wegens het zonder opdracht gebruiken van filmmateriaal en ook wegens het filmen van zaken die hij zelf interessant vindt, maar waarvoor hij evenmin opdracht heeft gekregen: onder andere filmt John een neger die tienduizend dollar heeft gevonden in een taxi, het bedrag bij de politie inlevert en daardoor een hoop narigheid krijgt. Maar John blijft niet lang werkloos. De jonge filmmaker Pennybaker vraagt hem om de Democratische Conventie in Chicago te verslaan. Men verwacht grote

demonstraties en de nodige rellen. Nu is John voor het eerst met zijn hele wezen geëngageerd bij zijn onderwerp, dat tot een zeer bewogen en opwindende climax leidt. Tot zover het verhaal.

Onthutsende film

Nu de man die het allemaal realiseerde en er een onthutsende film van maakte: Haskell Wexler. Hij was vorige maand een dagje in Amsterdam om de persconferentie en de voorpremière van zijn film op te luisteren. Wexler is een van Hollywoods beste cameramensen. Zijn geniaal cameragevoel heeft geleid tot het populair maken van een paar films: *America, America* (regie Elia Kazan), *Who's afraid of Virginia Woolf* (met het echtpaar Burton-Taylor), *In the heat of the night* (met Sidney Poitier en Rod Steiger), en *The Thomas Crown Affair* (met Steve McQueen en Faye Dunaway). Wexler kreeg een Oscar voor zijn fotografie van *Who's afraid of Virginia Woolf*.

Vier maanden voor de Democratische Conventie in Chicago begon had Wexler zijn scenario voor *Medium Cool* al klaar. De relletjes die in de film kant en klaar naar voren springen zijn niet gespeeld. Hij had ze wel in het scenario opgenomen, een soort profetie die later bewaarheid werd. Het was echter maanden voordat de Conventie begon ook bij Wexler bekend dat er een confrontatie moest komen tussen politie (de gevestigde macht) en anti-oorlogsdemonstranten. Onlangs zijn in Chicago nog vijf mensen veroordeeld tot fikse gevangenisstraffen op grond van het feit: verstoring van de openbare orde tijdens de Conventie in Chicago.

Wexler over zijn 'filmtijd' in Chicago: 'Ik werd vergast in Chicago. Ze gebruikten dat nieuwe gas. Het geeft je het gevoel dat je niet kan ademen, dat je doodgaat. En 't brandt verschrikkelijk. Ik kon daarna een dag of wat niet zien, behalve wazige vlekken. En zelfs nu nog moet ik een bril dragen om te kunnen lezen'.

Wexler is een lange man met dun-worwend wit haar, een volle baard en door-dringende ogen. Hij is 48. 'Gedurende de tijd (zes weken) dat ik in Chicago was, bevond ik mij voortdurend onder surveillance van de politie, het leger en de geheime dienst. Als wij filmden, filmden zij ons: als ik opkeek van mijn camera zag ik een figuur in een politiewagen plaatjes van ons schieten. Er waren zoveel langharigen in mijn filmcrew dat de politie dacht dat het geheel een hippie-komplot was om het amphitheater te bezetten.'

Indringend portret

Wexler heeft zich in zijn eerste film als regisseur verschrikkelijk opgewonden over het geweld, met name dan in Amerika (zie hiervoor ook *Easy Rider* van Dennis Hopper en Peter Fonda, PJM). Hij presenteert ons een meedogenloos, niets ontziend, maar toch zeer indringend portret van een land, waarbij hij als het ware terloops de intense hondsheid en wreedheid zit te turven van een maatschappij, waarin de onmenselijke handelingen weinig meer zijn gaan betekenen dan aangename verpozing voor een door veel tv-kijken sufgebeukt publiek.

Wexler zelf over het geweld in zijn film: 'Er zijn maar 12 of 13 seconden werke-

lijk geweld in *Medium Cool*. Het lijkt wel een manie vandaag de dag om een enorme hoeveelheid gewelddadigheid te laten zien om te bewijzen hoezeer de regisseur wel tegen geweld is. Natuurlijk had ik honderden meters film waarop de politie jongens en meisjes afroste, hen in politieauto's duwde, maar er is daarvan al zoveel op tv dat dit na een poosje ook weer show wordt. Ik dacht dat ik dat niet nodig had om te zeggen wat ik wilde. Ik wilde dingen buiten Chicago brengen, als een aanklacht tegen de gewelddadigheid overall.'

Wexler voerde als argument aan dat hij met *Medium Cool* iets wil meedelen over de verantwoordelijkheid van de individu in de verstedelijkte wereld van nu. 'Als we alleen onze ogen sluiten en ons werk doen en ons nooit in de consequenties van onze daden verdiepen,' aldus Wexler, 'dan zijn we in groot gevaar, zoals juist nu. Briljante geleerden die zich verdiepen in zeer beperkte terreinen en problemen, waarvan het eindresultaat bacteriologische oorlogsvoering is.'

Censuur ongenueanceerd

Medium Cool kreeg in Amerika het etiketje X opgeplakt. En dat betekent dat niemand onder de 18 jaar de film mag zien. De censuur is daar van een ongenueanceerdheid, die het ergste doet vrezzen voor meer van dit soort films. Het feit dat Wexler langdurig een opvallende naaktsceën met John en zijn verpleegster filmde, deed de censor blozen en naar de schaar grijpen. In Nederland wordt-ie gelukkig uitgebracht zonder de coupures. Paramount Films brengt de film over een maand in roulatie.

PETER J. MORÉE

Theodoor, een total loss

Het gegeven van — Theodoor, een total loss — van Eric Schneider is: Drie zusters *proberen* hun leven te leven in huis van de overleden moeder. De moeilijkheid daarbij is helaas dat de moeder wel dood is, maar in wezen nog bestaat. Hóe intens, merkt de toeschouwer zodra de drie vrouwen langzaam maar zeer duidelijk (zichtbaar) zichzelf in het geding moeten gaan brengen, waarbij *de* grote katalysator is: Theodoor. Een man die niet eenmaal ten tonele verschijnt, maar vrijwel vanaf het begin bepalend is voor het denken, het spreken, het (ver)zwijgen en het zich gedragen der drie vrouwen. Wie van hen uiteindelijk het meest of het volledigst verliest...? Vraagteken.

Lisa Aronius, de jongste van de drie en het sloofje voor de huishouding, is verliefd op Theodoor. Veelal onuitgesproken (zij gluiert met behulp van een verrekijker in de richting van zijn kamer; wanneer hij opbelt voor haar zuster Cora doet zij alsof zij Theodoor niet goed verstaat, vraagt of hij zijn woorden wil herhalen. Dit zonder ook éénmaal te durven zeggen dat zij van hem houdt).

Cora, de meest frigide en tevens meest verbitterde van het drietal, is eveneens méér dan alleen maar gesteld op Theodoor. Zij heeft zelfs, lang geleden, naast hem in bed gelegen. Naakt, zonder dat er evenwel iets gebeurde. Zij kon 'het' niet.

De derde zuster, Berthe, is niet verliefd op Theodoor, maar heeft hem desondanks (in)direct nodig. En wel op het moment dat het nichtje Judy uit Amerika overkomt, bij de zusters intrekt en al spoedig een relatie begint met de eerder genoemde Theodoor. Berthe hoopt (nu) dat Judy op Theodoor zal afknappen en zich bewust zal worden van de liefde die zij voor Judy koestert, waarna zij, Berthe, eindelijk zonder taboes haar lesbisciteit zal kunnen (uit)leven. Judy knapt inderdaad af op Theodoor, zij het op een geheel andere wijze dan één der vrouwen verwacht had: Eenmaal met hem op een hotelkamer noemt Theodoor Judy Cora. Daarna, zij blijven maar kort met elkaar op bed liggen (er gebeurt *weer* niets), staat Theodoor op, kleedt zich aan, krijgt voor de spiegel een hartaanval en sterft spoedig daarna.

Terug bij de drie zusters vertelt een wanhopige Judy dat Theodoor haar, notabene in bed, Cora noemde. En zelfs vlak voordat hij stierf... Cora eveneens wanhopig. Zo ook Lisa. En Berthe? Zij probeert Judy te troosten, wat gelijk staat aan: Zij wil haar kans grijpen. Tevergeefs.

Judy (tot Berthe)

'Zeg, dat je van mij houdt en dat je met mij naar bed wilt. Kom er eerlijk voor uit.'

Berthe:

'Ik houd van je. Ja. En ik wil met je naar bed...!'

Judy vertrekt. Niet alleen vanwege de bekentenis van Berthe, maar domweg omdat zij het gefrustreerde gedoe van de drie 'zusjes' meer dan zat is. Lisa, Cora en Berthe blijven alleen achter.

Ieder voor zich eenzamer dan de gestorven Theodoor.

Kan het allemaal nog dramatischer, zal de lezer zich inmiddels misschien zijn gaan afvragen? Het antwoord daarop is JA. Waarbij ik — bijvoorbeeld — denk aan de details dat Berthe een aantal maanden getrouwd is geweest met een homoseksueel, zij de alcohol het liefst bij liters tegelijk drinkt, Lisa af en toe naakt voor het raam paradeerde in de hoop dat 'Hij' haar maar zou zien, en de telefoon naast het toestel lag (men dacht dat het de sensatiezieke buurvrouw was) toen er uit het ziekenhuis gebeld werd voor Cora...

Inderdaad dus dramatiek. Maar betekent dat ook dat — Theodoor, een total loss — onecht, ongeloofwaardig, een opgeschroefd toneelstuk is? M.i. niet. Eric Schneider zet daarvoor in zijn eerste avondvullende toneelstuk, *wezenlijk* geholpen door de sublieme vertolking van Lies Franken (Lisa), Josephine van Gasteren (Berthe), Liesbeth Struppert (Judy) en Enny Meunier (Cora), te zuiver een brok essentiële frustratie neer. Zijn vier vrouwen zijn nooit toneelvrouwen, nooit actrices die iets staan te doen, maar voortdurend mensen die op een schrijnende manier een identiteit trachten te (her)krijgen. Mensen waarvan Eric Schneider zelf zegt: 'Echte mensen, waar wij om kunnen lachen of huilen, die we veroordelen of waar we medelijden mee kunnen hebben, en waar wij onszelf of andere in kunnen herkennen.' Waar dit herkennen toe zal leiden? Ter oriëntatie moge misschien het gedicht dienen van Ellen Warmond dat in het programma van — Theodoor, een total loss — staat afgedrukt:

kleine akte van geloof
hopend op meer dan dit:
hopende op gehuk
de lachwekkend ontroerende bloesem
die geen vrucht draagt
iedere ochtend een kans
iedere avond een aanloop
naar later misschien?
en elke dag opnieuw
verwachten wat niet bestaat
dit weten tot in de polsslagen
dit weten met elke vezel
en toch?
en toch.

— Theodoor, een total loss — wordt opgevoerd onder regie van de auteur door het Nieuw Rotterdams Toneel.

DICK ZAAL

HUMANISTISCH VORMINGSCENTRUM 'HET COORNHERTHUIS'

Hoofdstraat 84 — Driebergen

In het Coornherthuis worden regelmatig bezinningsbijeenkomsten gehouden voor militairen. Er wordt daarbij gesproken over allerlei levensvragen. Daarnaast zijn er boeiende programma's over hedendaagse kunst. Iedere militair kan hiervoor uitzonderingsverlof krijgen. Wie iets voelt voor deelname aan zo'n bijeenkomst vult het onderstaande formulier in en sture het op naar het Coornherthuis. (Voor de Marine geldt een aparte regeling.)

Ondergetekende

..... (naam, voorletters, rang)

Registratienummer

Onderdeel

Gelegerd te

..... (landmacht/luchtmacht)

..... (volledig militair adres)

wenst deel te nemen aan een vormings- en Bezinningsbijeenkomst van het Humanistisch Verbond in het Coornherthuis te Driebergen in de maand

..... (maand van deelname).

..... Handtekening:

The Incredible Stringband en de diepere dingen des levens

Wil je tegenwoordig in het wereldje van de popmuziek nog meetellen dan moet je wel op één of andere manier belijden dat God en Jezus je gidsen dan wel je redders zijn. In diverse liederen — waarvan sommige weer verschijnen in de Hitparades — is deze tendens te bespeuren. The Byrds doen er aan mee (Jezus is alright), Blind Faith (Presence of the Lord) en zo zijn er nog wel wat namen te noemen. In Nederland hebben D. C. Lewis, J. Vincent Edward, Joe Dolan, Gloria en, niet te vergeten, The Edwin Hawkins-Grand Gala-Singers het Christelijk geloof nog het dichtst bij de mensen gebracht.

Maar wie écht wil meepraten over Het Geloof In De Pop zal toch eerst de complete werken van The Incredible Stringband moeten beluisteren. Dit Snaarspul bestaat uit Mike Heron en Robin Williamson, meestal bijgestaan door hun vriendinnen Rose en Liquorice. De eerste indruk die je van hun muziek krijgt is: Volksmuziek. Middeleeuwse Minstrelen, worden ze ook wel genoemd. Terrecht, als je zou afgaan op de foto's: een Vrolijk Groepje, gekleed in afleggetjes van Fulco.

Maar het uiterlijk telt niet alléén, zeker niet bij de Stringband. Wanneer je hun muziek beluistert kom je tot de ontdekking dat ze echt niet zomaar wegzingen. Ten eerste merk je, dat hun muziek niet zo simpel in elkaar zit als je op het eerste gehoor denkt. En dan ontdek je, dat hun teksten Dieper Gripen. Vijf langspelers hebben ze nu op de markt, en stuk voor stuk zijn ze zeer de moeite waard.

De eerste die ze in hun huidige samenstelling maakten kwam in 1967 uit. (Laten degenen die zo hard roepen over De Godsdienst In De Tegenwoordige Pop dit in hun oren knopen.) Al meteen was het raak: een enorm goede plaat — Spirits or the 5000 Layers of the onion geheten — waar meteen duidelijk wordt gemaakt dat het Mike en Robin gaat om méér dan leuke liedjes alleen. My Name Is Death bijvoorbeeld, waarin nog de leuke verwijzing van De Dood: 'Klein zijn de geschenken van mijn dienaar, de soldaat'. The Half Remarkable Question (op: Wee Tam and The Big Huge) is ook zo'n lied.

Goed, je zou kunnen doorgaan met het noemen van titels en teksten, maar dan wil ik toch eerst even zeggen, dat je daarvoor een gedegen kennis moet hebben van de mythologieën en godsdiensten van vroeger en nu. De ISB deinst er bijvoorbeeld niet voor terug Maya, God, Jezus, Hitler, Richard Leeuwenhart, Mozes en Cleopatra in één lied (Maya, op Wee Tam And The Big Huge) te noemen. De teksten dwingen dan ook tot diepe en geconcentreerde studie, waaruit spoedig duidelijk wordt dat het hier gaat om Zoekers, Mystici.

*The Incredible Stringband.
Links: Robin Williamson, rechts: Mike Heron.*

MUZIEK

Heksen sabbath

En hun zoeken neemt maar geen einde. In oktober 1969 traden ze op in het Concertgebouw, onder auspiciën van Witchseasonproductions, die ook de platen van The Stringband produceert. Niet dat dat inhield dat er een Heksen Sabbath werd gehouden, maar Mike bleef toch maar mooi aan een onder stroom staande microfoon hangen, direct na het zingen van het hoopvolle 'Dust be diamonds, water be wine - Happy, happy, happy all the time.' Afgezien van de schrik die, zoal dat heet, niemand onberoerd liet, geeft zo'n samenhang van tekenen een extra dimensie aan de geheimzinnige teksten.

Veel van de liedjes die toch nog werden gezongen staan op de laatste LP van The Incredible Stringband, 'Changing Horses'. Een plaat, die tegen de verwachting in, begint met een simpel lied, zonder diepgraverijen, over Big Ted, een varken dat rond de boerderij van de Stringband zwierf.

White Bird geeft echter weer stof tot denken. Het gaat over Morning Glory; De Prachtige Witte Vogel (die de Och tend is? — wie zegt het.), en Life and Death. Verder op de eerste kant van deze plaat nog Dust Be Diamonds. Laat Water U Wijn Zijn, Stof Diamanten En U Zult Gelukkig Zijn. Op de andere kant van de plaat 'Sleepers, Awake', voor bijbelkenners geen onbekende oproep. Dan 'Mr. & Mrs.', waarin de associaties niet van de lucht zijn, er worden

appels gegeten, men heeft elkaar lief en zo meer.

Gehelmzinnige sfeer

Tenslotte de finale, die eigenlijk het begin is: 'Creation', het Scheppingsverhaal. Met behulp van een extra kracht (Van de gelijksoortige band 'Dr. Strangely Strange') gaat het er stevig op los. De sfeer is die van een Cinemascope-opname van een zonsopkomst boven Grand Cayon, geheimzinnig, vol spanning. Robin zingt, de rest oehoehoet achter hem. De tekst staat gelukkig op de uitklaphoes, en ik moet toegeven dat ik niet alle figuren herken en niet alle verwijzingen begrijp. Abraham is er, Hyperion, Phoebe, Mercurius, Jupiter, Venus, Chronos, allemaal van rond de Middellandse Zee. Loki, uit de Noorse mythologie, speelt ook nog een rol. Dat zijn de namen, allemaal een rol spelend in dit scheppingsverhaal.

Dat over The Incredible Stringband. Zodra iemand begint over een hang naar godsdienst en mystiek in de pop zal hij toch ook van de ISB moeten weten. En zelfs al volg je de teksten niet helemaal dan blijft er de prachtige muziek.

Tot slot nog een doodoener voor al de discussies, een uitspraak die ik, om mezelf niet van het schrijven van dit stuk af te houden, pas nu vermeld: Arthur 'Fire' Brown zegt ergens op zijn plaat The Crazy World Of Arthur Brown zeer luid en zeer nadrukkelijk: 'God, brother, you lie.'

JAN STOOF

Raadsman in Tunesië

Voor het eerst in de geschiedenis van de humanistische geestelijke verzorging mocht een raadsman proberen of onze opvatting van geestelijke verzorging realiseerbaar is onder extreme omstandigheden. Dat betekende in mijn geval dat ik op vrijdag 30 januari per DC 9 naar Tunis vloog, daar veertien dagen mocht blijven en op vrijdag 13 februari weer terug vloog naar Schiphol.

Tijdens die veertien dagen zou moeten blijken dat een raadsman ook mee behoort te gaan bij dergelijke en bij andere oefeningen. Natuurlijk blijft het werk van de raadsman in zijn eigen rayon liggen in de periode dat hij op oefening is, en daarvoor zal een voorziening moeten worden getroffen, dat behoeft natuurlijk geen betoog. Blijft de vraag of ik zinvol heb kunnen werken. Het antwoord op die vraag is moeilijk, omdat een periode van veertien dagen te kort is.

De eerste week kent nog amper iemand de raadsman, behalve dan dat hij hem herkent aan zijn witte gelaatskleur. De tweede week komt het werk op gang, maar dan ondervinden nogal wat gesprekspartners het als een belemmering dat een gesprek nooit echt kan worden afgerond, omdat ik na veertien dagen alweer terug moet. Het probleem van de prostituanten en de gevolgen van hun bezoek b.v. kon niet worden uitgepraat, noch met de MGD-ers, noch met de betrokkenen zelf. Zo lag het ook met andere problemen. Daarbij komt nog dat in de periode dat ik erbij mocht zijn het werk op zijn eind liep, en dat brengt met zich mee dat ik met te weinig kennis van zaken kon meespreken over wat er allemaal al gebeurd was. Ten opzichte van mij voelden de maten zich oude Tunesië-peuken, en dat bemoeilijkt ook het contact.

Weer mee

Toch geloof ik dat wij er bij behoren te zijn als er weer sprake zal zijn van een uitzending. Ik meen namelijk, dat vele soldaten graag een raadsman zien, zoals ze overigens ook graag een aalmoezenier of een dominee zien. Een van de soldaten bracht het scherp onder woorden toen hij zei dat hij 's zondags graag naar de kerk ging in het kamp, omdat hij het zo fijn vond om ook in Tunesië te kunnen horen over 'De Here Jezus.' Maar over de gewone zaken die zijn dagelijks doen en laten betroffen wou hij mij hebben. Dat is misschien vanuit kerkelijk gezichtspunt wel niet zo aardig, maar daar kan ik niets aan doen. Overigens, en dit wellicht ten overvloede, het spreekt vanzelf dat ik deze soldaat met nadruk wijs op het feit dat hij de kerkgang dan ook niet behoort te verzuimen.

Voor vele soldaten ligt de zaak echter niet zo genuanceerd. Als een geestelijke verzorger zich aanbiedt, en zij vinden het een aardige man, is het hun al goed,

want de jeugd is soms al verder gevorderd in de oecumene dan wij ouderen. Ja, de raadsman hoort erbij, en dit zeg ik met nadruk, omdat de soldaten het prettig vinden dat hij er is. Voor mij is deze reden voldoende. Als typering van deze inleidende overweging, zou ik moeten vertellen hoe goed en hoe hard, zeker in het begin, er door onze Nederlandse mannen is gewerkt. Maar radio, televisie, kranten en tijdschriften hebben daarover al zo veel gezegd, dat ik daar maar van afzie. Toch betekent dat niet dat ik geen diep respect heb voor wat er gedaan werd. Vanaf de majoor Schokker tot en met zijn soldaten, is er elk op zijn eigen niveau met een grote inzet gewerkt aan een stuk hulpverlening waar ik grote bewondering voor heb. Ik ben niet vaak zó onder de indruk geweest van wat onze militairen hebben gepresteerd. Mag ik dan maar zo vrij zijn er nu een paar uit te lichten die niet in de algemene lof delen, omdat ze minder direct bij alles betrokken waren. Voorop loopt, als ik het Genie werk dan heb genoemd, de A.A.T. met de kapitein v. d. Sluys van het HALUCO Tunis aan het hoofd. Hij verzorgde een vanzelfsprekende en vlote hulp aan reizigers, bagage en goederen; dat was helemaal af. Ik kwam alleen terug, stapte uit een volle DC 9 en wie stond daar? De sergeant I der A.A.T. Alles klopte bij deze mensen, maar dan ook alles, en op de minuut. Ook op Tunis Carthage, waar heel wat tegen een oosterse mentaliteit aan geduwd moest worden. Maar het klopte ook daar. Vraag niet hoeveel en wat dat aan de kapitein gekost heeft, maar het klopte.

Bergen werk

Ook de verzorgende eenheden, de Intendance met de 1e luitenant Huitema en de Korpsadministrateur met de 1e Luitenant Ferdegat heeft bergen werk verzet. Alles klopte, alles op tijd, de rantsoenen sigaretten, de dinars, de blikjes bier, alles. De werkers op de achtergrond met hun personeel verdienen genoemd te worden, want de omstandigheden waaronder alles kloppen moest waren verre van ideaal, maar het klopte. Moet ik de Verbindingsdienst noemen? Ja, natuurlijk. De verbinding met Nederland, met de kampen onderling, met Tunis, alles liep, en alles liep goed. Nu pas weet ik wat telegrafie is, en het duizelt me nu nog. En dan de dokter met zijn staf. Daar kan ik niet aan beginnen! Wat zij deden kan ik niet beschrijven. Geelzucht maakte een eind aan het spreekuur voor de bevolking. Maar tot dat moment kwamen van heinde en ver de mensen naar deze tovenaars. Wat zullen zij me zijn en tevreden. Zij hebben een goodwill voor ons gekweekt die onschatbaar is, en ze hebben het daar niet eens om gedaan.

Ten slotte de Luchtmacht. Als oud-KLuer mag ik in alle bescheidenheid

zeggen dat het een goed wapen is, maar toch! De vliegers Van der Hum, Brinkgreve en Eelman, met hun technische staf o.l.v. de sgt. I. Viëtor hebben, ondanks een goed gelukt blauw oog en een wat verschroeiende snor, een staaltje service weggegeven waar ze trots op kunnen zijn. Ze deden wel, of dat allemaal heel gewoon was, maar ik weet wel beter. Allemaal hebben ze geploeterd om de kisten stand-by te houden en de stemming op peil. Op alle uren van de dag maakten ze koffie, 'Kè je nagaan!' Het meest gewaardeerd bij de mensen was natuurlijk de postvlucht. Al spoedig na hun aankomst verzorgden de heli's het post halen. Voor de middag was de postzak uit Tunis al op het kamp, en dan konden de brieven en pakjes worden uitgedeeld. Dat was voor de stemming onder de mannen die van brief naar brief leefden van zeer groot belang. Natuurlijk, alle mogelijke zaken van groot belang voor het werk, konden nu snel en efficiënt worden heen en weer gebracht, maar dat de post gehaald werd voelden we allemaal als het mooiste. Om half acht kwamen de heli's naar Tunis en dan zag je de mannen omhoog kijken. Daar gingen ze weer, brieven naar huis en straks kwamen de brieven van huis mee terug. Geweldig. Ja, ja, we hadden een echte Airbase Kairouan (verboden te roken!) Stel je dat eens voor. Op 165 km van Tunis, aan de voet van de muren van het zomerpaleis van Bourguiba, in de zinderende zon, als onderdeel van een ploeterende Genie Constructie Compagnie, een eigen vliegbasis. Vlak bij een terrein met kipauto's, dozers en kranen, kwam een Nederlands vliegveld, bemand met Nederlandse technici en Nederlandse vliegers. Als je zo'n heli ziet aankomen of wegzeilen, staande in zo'n steppe, met naast je een groot nomadenkamp, dan voel je hoe rijk wij zijn en wat een sprong wij gemaakt hebben de laatste 25 jaar. In 1945 een uitgeput, verhongerd hoekje klei, in 1970 een eigen project in Afrika en hoe! Wat zijn wij rijk. Kijk eens naar die mensen voor hun tenten. Mooie mensen, met koolzwarte ogen en schatten van baby's.

Men vertelde dat de dokter er een kon kopen voor 2 dinar. Maar evengoed. Vrouwen die bossen hout sprokkelen, kruiden water op hun rug sjouwen, dekens weven; mannen die achter de kudde aantrekken. Is het eten op, dan laden ze alles op de rug van een ezel of een dromedaris en gaan weer verder, naar nieuw eten. En dat is heel ver in deze landen. En wij, wij zitten in een combi, open jeep, of in een heli. Wij eten geen oud brood, en de sperzieboontjes hebben haar! Wij gaan onder de douche, wij eten een koek bij de koffie, en nemen nog een pilsje.

Donkere ogen

Ik kocht een klein Kairouan-kleedje, prijs

Notities van een zwerver

2 dinar, zonder af te dingen, want hier kost dat zeker f 80,- en dan schaam ik mij nog, want daar stond ik in de werkplaats met mijn welgevulde beurs, mijn fototoestel, en daar zaten de vrouwen en meisjes aan de knoop-getouwen, werkend in een onvoorstelbaar tempo. Grote donkere ogen kijken je aan, ogen met een ondoorgroendelijke blik, maar de handen werken verder, en ik, ik weet niet waar ik mij bergen moet. Ik heb *zonder* afdingen betaald.

Inkopen doen in Tunis! Cement kopen voor iets moeilijks in Sidi Bou Ali. Terwijl de vaandrig onderhandelt kijken we rond gedurende een uur. In de Avenue Habib Bourguiba lopen gesluierde vrouwen langs ons heen, en meisjes op hoge hakken in mini. Taxi's rijgen zich aaneen.

Plotseling komt een man uit de menigte, pakt mijn hand en zegt in keurig frans hoe dankbaar zij die Hollanders zijn voor wat er gedaan wordt, en dan slokt de menigte hem weer op. Men kent ons uniform hier. Het jaagt de prijzen wel op, maar meestal kan ik er alleen maar om glimlachen. Wij zijn immers zo rijk dat men er zijn waardigheid door verliest. Een Tunesiër is geen dief en geen bedelaar, verzekert men mij plechtig, en een grote jongen is eens een pakje biscuits komen terugbrengen dat zijn kleine broertje had meegenomen. Maar tegenover deze rijkdom is men machteloos. Natuurlijk vergeet de mens die ons bezig ziet dat wij maar tijdelijk hier zijn en van de gelegenheid profiteren om zoveel mogelijk van de in onze ogen unieke dingen mee te nemen. Wij geven dan ook meer uit dan we thuis zouden doen, maar maak ze dat maar eens duidelijk. Wij zijn die jongens die de hele dag bier drinken en 'dikke tam' roepen, wat dat dan ook mag betekenen. Kinderen in Kairouan roepen het ons na.

Natuurlijk, die Nederlandse mannen onder elkaar zijn niet subtiel in hun woordkeus, en laten we daar dus niet boos om worden. Ik keek wel gek op, dat geef ik toe, toen ik het hoorde roepen door schoolkinderen. Evenzo verbaasd keek ik op toen een schoolhoofd mij zijn heilige verontwaardiging vertelde over die soldaten. Wat was het geval? In Sidi Bou Ali hadden de soldaten met hun dozers het schoolterrein geëgaliseerd. Dat was lief. Maar, en stelt u zich de ontsteltenis voor, die dozer-chauffeur zat met ontbloot bovenlijf, 'torse nu', op die machine en alle meisje en onderwijzeressen konden dat zien. Dat wij niet ingrepen begreep deze man niet. Wij zien daar geen kwaad in, vertelde ik toen. Dat ging volslagen langs hem heen. 'Torse nu,' zei hij met nadruk. Enfin, wat moet je dan zeggen. Bij ons jongens wel en meisjes niet, en waarom dan wel niet. Ik ben maar op een ander onderwerp overgegaan, want het werd toch wel wat moeilijk om uit te leggen dat wij ook onze gekke taboes hebben.

Hard leven

Gelukkig kwam er een man met een schaaap aan, en ik moest toen voelen hoe vet en hoe zwaar. Dat was bestemd voor 17 februari. Elk gezinshoofd hoort dan een schaaap te kelen, het bloed aan de deurpost te smeren, het hart te schenken aan de armen, het oog aan de eregast en de rest te eten met zijn gezin. Een overblijfsel uit de uittocht van Mozes, zoals u al begrepen hebt. Het leven is hard voor mens en dier in dit land. Ezeltjes sjouwen onwaarschijnlijk grote vrachten, en toch zien ze er zo frêle uit.

Heel dunne beentjes, dromerige ogen, je zou niet zeggen dat ze zo'n afschuwelijk geluid maken. Ook onze kampezel 'gompie' kon een lawaai maken dat ik niet beschrijven kan, want het woord balken slaat nergens op. Maar raar was het wel Er was voor mij geen zaklantaarn, dus als ik 's nachts eens even naar de preekstoel ging, moest dat in het aardedonker. Sta je dan, en laat je het water rustig ruisen, dan schrik je wel als plotseling achter je 'gompie' begon te... balken zal ik dan toch maar zeggen. Je had soms de grootste moeite om de pijpen van de pyramabroek droog te houden, als U begrijpt wat ik bedoel.

Een ander evenement in de nacht was het aanslaan van het aggregaat. Dat begon om vijf uur, het kan ook vier uur geweest zijn. Om twaalf uur werd dat aggregaat gestopt, dan ging het licht in de tent uit. Meestal werd je dan wel even wakker van de stilte, want verder daverde dat ding de hele dag door. Om vijf uur of vier uur begon hij weer. Dan werd je weer wakker van het lawaai. Ik had dan nogal eens moeite om een schilderachtige uitdrukking te onderdrukken.

Als je dan net weer echt fijn sliep kwam de sergeant van de dag om zes uur op zijn fluitje blazen. En hup, daar was de dag begonnen. Het was nog wel donker, maar daar kan de militair zich niet aan storen. Pas om zeven uur, bij de vlaggenparade, werd het licht, en met het licht verdween langzaam de kou.

Geen tijd over

De dagen waren lang. Onmiddellijk na zeven uur aan het werk, tot het avondeten en de douche. Er was geen tijd over, integendeel, er werd hard gewerkt ondanks zon, stof en zand. De cadiwagen met Fanta en Cola en koeken kwam wel, net als in Nederland, want een Nederlandse soldaat zonder koeken, dat kan helemaal niet. Het mag dan ongezonder zijn, maar koeken moesten er bij, zelfs in Tunesië, waar ze genoeg moesten nemen met de Tunis-variëteit van de koek, goedkoop, niet zo lekker, maar het vulde een beetje. Wat Fanta en Cola erbij en dan kan de dag verder oprukken naar de middagpauze.

Raadsman in Tunesië. Wie had dat kunnen denken toen we nu zes jaar geleden begonnen ernst te maken met ons verlangen naar hum. G.V. En toch was het de moeite waard. Dat denk je, op de terugweg, lui achterover in de DC 9. Dan ga je nadenken en dan vind je toch dat het te kort was. Natuurlijk ook na 14 dagen vind je het leuk je vrouw, je kinderen, je baas terug te zien, maar het was te kort. We hadden er de hele periode bij moeten zijn, pas dan kun je doen wat je wilde doen. Maar dat houden we dan maar te goed voor een volgende keer.

H. VAN SANDWIJK

Kinderen op straat. Een beeld uit Marokko.

CARTOONS

...met de grote baas hier!!

